Criminaliteit in kinderboeken

*Een inhoudsanalytisch onderzoek van 40 Vlaamse kinderboeken***

D. Ballet*

1. Inleiding

'En de heks werd haar leven lang opgesloten, en dat was haar verdiende straf; zolang zulke citaten in kinderboeken mogelijk zijn, zolang zal er niets veranderen'. Met deze boutade werd een in het voorjaar 1983 te Leuven gehouden lezing over 'Alternatieven in het strafrecht', met o.a. Prof. Bianchi en prof. Eliaerts, besloten.

Niettemin kan de vraag worden gesteld of in kinderboeken niet één der eerste van de vele bouwstenen worden gelegd van een – in Bianchi's terminologie – reïficerend fetisjistisch denken, waarin bepaalde subjecten crimineel zijn, omdat ze nu eenmaal crimineel zijn, en die dienen te worden opgesloten omdat ze nu eenmaal dienen te worden opgesloten.[1]

Vanaf haar ontstaan in de 18de eeuw, is kinderliteratuur steeds nauw verbonden met de opvoeding en de socialisatie.

Literatuur verschaft het kind 'Lebenshilfe'. In de ruime zin betekent dit dat boeken inzicht verschaffen in het leven doordat de lezer zichzelf en de wereld om hem heen beter begrijpt. Kinderliteratuur bevordert en bewerkt mede het proces waardoor een individu dat met een enorme waaier aan mogelijkheden en gedragspatronen geboren wordt, bij de uitbouw van zijn factisch gedrag, een beperkt aantal mogelijkheden kiest.[2] Jeugd- en kinderboeken dragen in dit opzicht manifest of latent normen of waarden over; zij bevatten al dan niet uitdrukkelijk een fundamentele visie op goed en kwaad, op verantwoordelijkheid en op rechtvaardigheid. In deze optiek is het, ook in het kader van de criminologie, relevant te onderzoeken welke visies t.o.v. criminaliteit in het kinderboek aanwezig zijn.

2. Methode van onderzoek

Vermits literatuur – en ook kinderliteratuur – kan worden opgevat als een communicatieproces, werd gebruik gemaakt van een geëigende methode voor het analyseren van communicatieprocessen: nl. inhoudsanalyse (content analysis).[3]

---

* criminoloog-jurist aan de V.U.Brussel.
** met dank aan Prof. KLOECK en Ass. S. KEULEERS.
1. BIANCHI, H.; *Basismodellen in de kriminologie*, Van Loghum-Slaterus, Deventer 1980, p. 384 e.v.
2. DAHRENDORF M., *Rezeption und Rezeptionsbeeinflussung als Interdisciplinäres Forschungszusammenhang*, Düsseldorf, 1975, geciteerd in GHESQUIERE, R., *Het verschijnsel jeugdliteratuur*, Acco, Leuven, 1982, p. 117 e.v.
3. JAKOBSON, R.; *Linguistics and Poetics*, in T.A. SEBECK, ed., *Style in Language*, Cambridge, Mass.; KLINGBERG, G., *Kinder- und Jugendliteraturforschung, Eine Einführung*, Graz, 1973 p. 21; M.I.T. Press, 1960, P. 350.

In de definitie van Holsti is de inhoudsanalyse de 'Techniek om besluiten te trekken door op een objectieve en systematische manier gespecifieerde kenmerken van boodschappen te identificeren'.[4]

Schematisch voorgesteld ziet de techniek van inhoudsanalyse er als volgt uit:

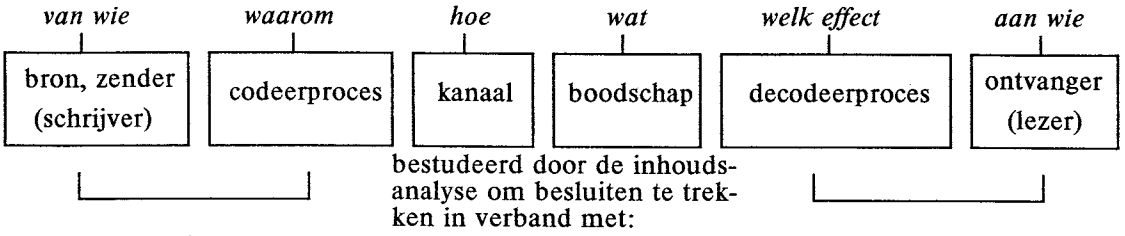

In de inhoudsanalyse, die het voorwerp uitmaakte van deze studie, was de bron de schrijver van kinderboeken en was de ontvanger de lezer van kinderboeken.

De inhoudsanalyse beperkte zich hier evenwel tot een studie van de boodschap (wat). Besluiten in verband met de ontvangers waren niet mogelijk, enerzijds omdat het niet in ons bereik lag om ook te onderzoeken welke kinderen de geanalyseerde kinderboeken lazen, anderzijds door de specifieke moeilijkheden die zich bij een receptie-onderzoek stellen. De grootte van het effect van de boodschap is immers niet direct meetbaar, omdat de grootte van de socialiserende invloed op het kind niet afgemeten kan worden tegenover primaire socialiserende instellingen (ouders, school, ...)[5] Een studie van de vorm, van het kanaal (hoe) zou te ver leiden.

De onderzoekspopulatie kon onmogelijk bestaan uit alle Vlaamse kinderboeken. Om tot een grondige analyse te komen binnen het tijdsbestek van deze studie was het noodzakelijk de onderzoekspopulatie af te bakenen.

a. Afbakening in de tijd

Ten eerste werd gekozen voor een afbakening in de tijd met name voor de periode 1973-1983, enerzijds omdat wij het onderzoeksobject niet in historisch perspectief wensten te bestuderen, maar eerder in zijn actuele dimensie; anderzijds omdat in het begin van de jaren zeventig – als weerslag van maatschappijkritische stromingen in de jaren zestig – de discussie over de kwaliteit en de inhoud van het kinderboek is op gang gekomen. Vooral in de kringen van kritische pedagogen werd voor het eerst de aandacht gevestigd op het kinderboek als deel van de bewustzijnsindustrie. Kenmerkend in dit verband zijn titels als *'Die heimlichen Erzieher'* en *'Böses kommt aus Kinderbüchern'*.[6] Bijgevolg was het relevant na te gaan of dit gewijzigd klimaat ook zijn uitdrukking vond in de inhoudelijke aspecten van het kinderboek. Er werd hierbij voor een afgebakende periode van 10 jaar gekozen.

4. HOLSTI, O.R.; *Content Analysis for the social sciences and humanities*, Addison, Wesley Pub Com, Menlo Park, 1969 p. 14.
5. DASBERG, L.; *Het kinderboek als opvoeder*, Van Gorcum, Assen, 1981. p. 74 e.v.
6. RICHTER, D. & VOGT, J., *Die heimlicher Erzieher, Kinderbücher und politischer Lernen*, Reinbeck bei Hamburg, Ro-ro-ro Taschenbuch, Rowahlt, 1974.
GMELIN, O.F., *Böses kommt aus Kinderbüchern*, Munchen, 1972.

b. Genre-afbakening

Opdat een grondige analyse mogelijk zou zijn werd een tweede selectiecriterium gevonden in de uitsluiting van een aantal subgenres. De bestudering van de inhoudelijke elementen van bepaalde subgenres, zou bovendien een differentiëring van de onderzoeksmethode en een diversifiëring van het categorieënsysteem vergen. (b.v. voor de analysering van de visuele aspekten van de strip, is een apart categorieënsysteem noodzakelijk).

Aldus werden niet opgenomen: historische verhalen, science fiction, sprookjes, mythen en sagen, fabels, kindertoneel, kinderpoëzie, non fiction (bestemd voor kinderen), strips.

c. Inhoudelijke afbakening

Vermits het lukraak lezen van verhalende kinderliteratuur tussen 1973 en 1983 erg tijdrovend zou zijn, werd tenslotte een derde selectiecriterium ingevoerd. Een kinderboek werd slechts opgenomen in onze populatie wanneer in de bespreking of recensie van het boek in Jeugd en Boek, Jeugdboekengids en Lektuurgids sprake was van delinquentie in formeel-juridische zin.

Jeugd en boek wordt sinds 1969 verzorgd door de Jeugdbibliotheeksectie van de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiepersoneel en wordt uitgegeven onder de auspiciën van het Ministerie van Nederlandse Cultuur. Men beoogt aan ouders, opvoeders, bibliothecarissen en belangstellenden per jaar een overzicht te bieden van de belangrijkste Vlaamse kinder- en jeugdboeken.

Jeugdboekengids verschijnt sinds 1958 – en sinds 1923 als onderdeel van *Boekengids* – en wordt uitgegeven door het Katholiek Centrum voor Lectuurinformatie en Bibliotheekvoorziening. Deze bevat telkens een recensie, met korte samenvatting van de inhoud, voorzien van een lectuuradvies. De beoordeling gebeurt vanuit confessionele hoek.

Lektuurgids tenslotte, verschijnt sinds 1954 en was oorspronkelijk als tegenhanger van het katholieke *Boekengids* bedoeld, dat een belangrijke schakel in het katholieke klimaat in Vlaanderen in de jaren vijftig vormde.

Uitgaande van de drie hogervermelde criteria kwamen we tenslotte tot een selectie van 40 boeken.[7]

---

7. 1) BEECK, W. op de, *Het rijk der levende lijken*, Van In, Lier, 1975.
   2) BERKHOF, A., *Peter Kansas en de gouddieven*, Standaard, Antwerpen, 1973.
   3) BERKHOF, A., *Peter Kansas en de bergduivels*, Standaard, Antwerpen, 1975.
   4) BLANKAARD, L., *De schat van de sponsduiker*, Van In, Lier, 1974.
   5) BLAUWERS, F., *De bokkerijders van de bush*, Heideland-Orbis, Hasselt, 1973.
   6) BLAUWERS, F., *De tempel van Huanapec*, Heideland-Orbis, Hasselt, 1973.
   7) BRIELS, J., *Vlucht over de Karawanken*, Van In, Lier, 1973.
   8) BRIELS, J., *De jongen uit de bergen*, Zuid-Nederlandse Uitgeverij, Aartselaar, 1980.
   9) BRUYN, P., *Angst om de gijzelaars*, Davidsfonds, Leuven, 1977.
   10) CAMP, G. van, *Contact in Caïro*, Van In, Lier, 1974.
   11) CLEEMPUT, G. van, *Sneeuwjacht op de Teufelstein*, Meridiaan, Deurne, 1981.
   12) CLEEMPUT, G. van, *Huis op stelten*, Altiora, Averbode, 1983.
   13) DRIES, T. van, *Diefstal in het dorp*, Van In, Lier, 1975.
   14) DRIESSENS, A., *Een kostbaar geschenk*, Heideland-Orbis, Hasselt, 1973.

Vermits we de communicatieve inhoud van het kinderboek m.b.t. delinquentie, delinquent, slachtoffer en maatschappelijke reactie wensten te bestuderen, dienden de categorieën criminologisch relevant te zijn.

Bij de constructie van de categorieën werd deels gesteund op het categorieënsysteem van Prof. J. Schneider en M.H. Stein-Hilbers, deels werden die categorieën aangepast en eigen categorieën ontwikkeld.[8]

Om het beeld van de criminaliteit op de televisie te onderzoeken gingen Stein-Hilbers en Schneider als volgt te werk: 'Das erste Verfahren bestand darin, ausgewählte kriminologische Literatur (empirische Untersuchungen, theoretische Analysen) und einschlägige Materialien (Kriminalstatistiken) zu stichten und die Ergebnisse umzuformulieren in Beobachtungskategorien der Erhebungsbogens (Etwa: welche Straftat wird gezeigt? Oder: Welcher sozialen Schicht gehört der im Fernsehbeitrag dargestellte Täter an?) Diese Kategorien wurden inhaltlich systematisiert und geordnet'.[9]

Bij de constructie van de categorieën werd vervolgens een onderscheid gemaakt tussen actieniveau, actorniveau en reactieniveau.[10]

---

15) DURNEZ, G., *Faantje in het circus*, Lannoo, Tielt, 1975.
16) GELDER, W. van, *Geheimzinnige verhalen*, Zuid-Nederlandse Uitgeverij, Aartselaar, 1980.
17) HEYLEN, Jos van, *Het geheim van de piepende deur*, Van In, Lier, 1975.
18) KUSTERMANS, P., *Operatie Vanessa*, Altiora, Averbode, 1982.
19) LAENEN, G., *Sofie en Peter*, Lannoo, Tielt, 1978.
20) LEEMAN, C.R., *De mummies van Sicilië*, Altiora, Averbode, 1973.
21) LEEMAN, C.R., *Drugs voor een engel*, Roya, Brugge, 1974.
22) LEEMAN, C.R., *Jeugdomnibus*, Standaard, Antwerpen, 1980.
23) MARCHE, L. van, *De Overkant*, Van Belle, Brussel, 1976.
24) PUYENBROECK, G. van, *Meer dan je lief is*, Standaard, Antwerpen, 1979.
25) PUYENBROECK, G. van, *We redden het wel*, Minerva, St.-Niklaas, 1981.
26) REMOORTELE, J. van, *Anti-love story*, Lannoo, Tielt, 1975.
27) REMOORTELE, J. van, *De treinkaping*, Lannoo, Tielt, 1978.
28) REMOORTELE, J. van, *De waarheid en niets dan de waarheid*, Lannoo, Tielt, 1981.
29) STALIS, I., *De vrijbuiters tegen de schim*, Van In, Lier, 1975.
30) STRUELENS, R., *Erik Brand en het Tamaron-mysterie*, Standaard, Antwerpen, 1973.
31) STRUELENS, R., *Vergrendelde stad*, Davidsfonds, Leuven, 1973.
32) SWARTENBROEKX, R., *Reis tussen twee dromen*, Standaard, Antwerpen, 1974.
33) SWARTENBROEKX, R., *Abdoe en de bende van de bruinhuiden*, Altiora, Averbode, 1976.
34) SWARTENBROEKX, R., *De lege cel*, Altiora, Averbode, 1982.
35) VERLEYEN, I., *Het begon met de telefoon*, In Briels Jo & Ad Baert, *Jeugdomnibus, deel 1*, Baart, Borsbeek, 1981.
36) VERLEYEN, K., *De katten van Bargoen*, Altiora, Averbode, 1980.
37) VERHOOGEN, J., *De buldog en het MX-15 mysterie*, Altiora, Averbode, 1976.
38) VERHOOGEN, J., *De buldog en het Voodooraadsel*, Altiora, Averbode, 1976.
39) VERREPT, S., *Aegina Zuid-Oost*, Verrept, Kaulille, 1980.
40) VEYLDER, D. de, *Diefstal in de veilingzaal*, Altiora, Averbode, 1980.

8. STEIN-HILBERS, M.H., *Kommunikation über Verbrechen, Empirische Untersuchungen der Darstellung von Kriminalität im Fernsehen*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät, Westfälischen Welhelms Universität, Münster, 1976.
STEIN-HILBERS, M.J., *Kriminalität im Fernsehen*, Enke, Stuttgart, 1977.
SCHNEIDER, J.; *Kriminalitätsdarstellung im Fernsehen und kriminelle Wirklichkeit*, Westdeutscher Verlag, Opladen, 1977.
9. STEIN-HILBERS, M.H.; *Kommunikation..... o.c.*, 139.
10. Voor een meer gedetailleerde uiteenzetting van het catgorieënsysteem zie BALLET, D., *Criminaliteit in kinderboeken, Licentiaatsverhandeling School voor Criminologische Wetenschappen*, VUB, 1984, p. 16-40.

1. Actieniveau

D.w.z. het niveau van de delinquentie of het crimineel gedrag.

Bij de kwalificatie van dit delinquent gedrag werd uitgegaan van een legalistisch misdaadbegrip, d.w.z. dat crimineel gedrag werd gedefinieerd vanuit formeel-juridisch standpunt en zoals geïnventariseerd in Boek II van het Strafwetboek 'De misdrijven en hun bestraffing in het bijzonder' en in de Bijzondere Wetten.

Wat de verklaringsfactoren van de delinquentie betreft, werd gesteund op het categorieënsysteem van Schneider en Stein-Hilbers: 'Soweit möglich, wurden quantitative Daten (Kriminalstatistiken, Forschungsergebnisse) über Art und Haüfigkeit von Straftaten über sozialstatische und persönliche Merkmale von Straftaten und Opfern usw. als Vergleichmassstab herangezogen. Darüber hinaus erwies es sich jedoch auch als notwendig, die Darstellung von Straftatern, Taten und Opfern anhand qualitativen Aussagen zu characterisieren (z.B. hinsichtlich der Ursachen und Entwicklungen kriminellen Verhaltens).[11]

2. Actorniveau

Om de sociaal-economische back-ground te kennen van de delinquent, die in de onderzochte jeugdboeken ten tonele wordt gevoerd, maakten we gebruik van de Index of Status Characteristics, door de Amerikaanse auteur W.L. Warner ontworpen en in de loop der jaren in zeer veel studies gebruikt.[12]

De Index of Status Characteristics is samengesteld uit vier status-kenmerken:

1. uitgeoefend beroep, 2. bron van inkomsten, 3. type van woning, 4. buurt.

Elk van die kenmerken wordt onderverdeeld in 7 klassen en aan elke klasse worden punten toegekend gaande van 1 (hoogste status) tot 7 (laagste status). Aan elk status-kenmerk wordt daarenboven een gewicht toegekend (beroep 4, inkomens 3, woning 2, buurt 1).

M.b.t. de gedrags- en persoonlijkheidskenmerken, stelde zich het probleem van de onderbrenging van de data in een bepaalde categorie, waarbij een zekere interpretatie en appreciatie onvermijdelijk bleek. De variabelen in gedrags- en persoonlijkheidskenmerken hebben betrekking op o.a. het humeur, de richting van het gedrag en de regeling van het gedrag.

Aanvankelijk werd gebruik gemaakt van de lijst van 30 dichotome eigenschappen van Stein-Hilbers. Na proefanalyse bleek deze echter niet operationaliseerbaar in ons onderzoek. Het subcategorieënsysteem werd derhalve aangepast aan de hand van een lijst van gedrags- en persoonlijkheidskenmerken, die in het Penitentiair Oriëntatiecentrum worden gebruikt bij de dagelijkse permanente observatie in het kader van een persoonlijkheidsonderzoek.

---

11. STEIN-HILBERS, M.H., *Kommunikation..... o.c.*, p 139
12. WARNER, W.L., M. MEEKER & K. EELS, *Social Class in America, Science Research Associate*, Chicago, 1949.

3. Reactieniveau

Wat de functie van de sanctie betreft werd gebruik gemaakt van in de penologische literatuur frequent vermelde strafdoelen.[13]

Na de codering van de 40 werken, werd de inhoudsanalyse door drie onafhankelijke codeurs herhaald op 1 werk. Dit liet ons toe de betrouwbaarheidsscore te berekenen, die betrekking heeft op de mate waarin dezelfde resultaten verkregen worden door onafhankelijke waarnemers.

Dit gebeurde volgens de formule van Holsti:

$$cr = \frac{N.J.}{1 + (N.-1).\ J}$$

waarbij cr: composite reliability of betrouwbaarheidsscore
N: aantal codeurs
J : de gemiddelde overeenstemming tussen de codeurs

De gemiddelde overeenstemming tussen de codeurs bedroeg 0.64.

Door toepassing van de formule werd de betrouwbaarheid berekend: deze bedraagt 0.87. Gelet op de twee uitersten (0 - + 1), kan de betrouwbaarheid van de inhoudsanalyse bevredigend worden genoemd.

3. Onderzoeksresultaten

a. Actieniveau: de delinquentie

1. Juridische kwalificatie van de delinquente handelingen

Tabel 1: Frequentie van de delinquente handelingen volgens juridische kwalificatie

Rangorde	*Juridische kwalificatie*	*Score N*
1	moord, moordpoging, doodslag	27
	diefstal (met of zonder geweld)	
3	slagen + verwondingen	10
4	vernieling	9
5	gijzeling	8
6	drugdelict	5
	ontvoering	5
8	brandstichting	2
	politieke misdrijven	2
10	aanranding van de eerbaarheid	1
	verkrachting	1
	afpersing	1
	heling	1
	bedrog	1
	valsheid in geschrifte	1
	dierenmishandeling	1

13. Zie o.a. VANHOUDT en CALEWAERT, *Belgisch Strafrecht*, III, Story-Scientia, Gent, 1976, 137.
HAAG, van den, *Punishing criminals*, Basic Books, New York, 1973.
GERBER, R., P. Mc Anamy, *Contemporary punishment*, Notre Dame Press London, 1972, 35 e.v.

Algemeen kan worden gesteld dat in de Vlaamse jeugdliteratuur moord en doodslag alsook diefstal het meest frequent optreden. (Cfr. Tabel 1).

Vooral wat betreft moord is deze hoge frequentie opmerkelijk. In realiteit – en gelet op de kleine dark number – vormt moord, moordpoging en doodslag immers slechts een klein percentage in het totale aandeel van de delicten.

In dit opzicht verschilt de jeugdliteratuur weinig van andere media, zoals TV en dagblad die hun focus vooral richten op de zware geweldscriminaliteit.[14]

Gerbner en Halloran wezen reeds op het feit dat media een ideologieproducerende werking hebben, niet alleen door de media-realiteit die wordt ten toon gespreid, maar ook door de mogelijkheid om bepaalde onderwerpen selectief te accentueren en andere te negeren.[15]

In dit opzicht wordt blijkbaar in de kinderliteratuur reeds de basis gelegd van een criminaliteitsbeeld dat in de 'grote mensen'-media zijn verlengde vindt. Ook de hoge score van gijzeling en ontvoering is opvallend (twee niet alledaags optredende delicten). Verder valt ook de relatief hoge score van de vernieling van andermans eigendom, als specifiek vermogensdelict op. Voorts dient ook gewezen op de afwezigheid van een aantal misdrijven die aansluiten bij het concept van criminaliteit door Sutherland ontwikkeld nl. de White Collar Crime.

Zulks is ook af te leiden uit de tabel m.b.t. de delinquentie gepleegd door delinquenten van de hoogste sociaal-economische klasse.

2. Groepselement

Tabel 2: Aan- en afwezigheid van het groepselement (n = 40)

Groepselement aanwezig	31
Groepselement afwezig	9

Algemeen kan worden gesteld dat in het Vlaams kinderboek het groepselement bij delinquent gedrag vaak aanwezig is (in 31 werken) en slechts in 9 gevallen de dader alleen optreedt.

3. Verklaringsfactoren van de delinquentie

'Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames!'[16]
(Vergilius, Aen. 3, 56)

14. BERGHMAN, G., Misdaadnieuws in de Vlaamse dagbladpers, *Communicatie*, 1978, 8, 1; STEIN-HILBERS, *Kriminalität im Fernsehen*, o.c., p. 64.
DOMINICK, J.R.; Crime and law enforcement in the mass media, p. 105, in *Deviance and Mass Media*, C. WINICK (Ed.), Sage Publ.; Beverly Hills, 78, London.
15. GERBNER, G., M. GROSS, Cultural indicators: violence profiles, n° 9; *Journal of Communication*, 28, 3, p. 176.
HALLORAN, J.D., *Mass communication, symptom or cause of violence?*, in: WINICK, *o.c.*, p. 441.
16. Waartoe dwingt ge het menselijk gemoed niet, vervloekte dorst naar goud.

Tabel 3: Verklaringsfactoren van de delinquentie

Rang	*Specifiëring van de verklaring*	*Score N*
1	Hebzucht en winstbejag	29
2	Verberging van andere criminele handelingen	11
3	Ontoereikende opvoeding en ouderschap	8
4	Politiek en wereldbeschouwelijke motieven	7
	Wraak voor geleden onrecht	7
	Gemakzucht, luiheid, verveling	7
7	Invloed van anderen	6
8	Voldoen van de primaire behoeften	5
9	Eigenrichting	3
	Delinquentie als 'ziekte'	3
11	Geringe frustratietolerantie	2
12	Krankzinnigheid en geestesstoornis	1
	Provocatie, belediging	1
	Ontrouw van effectieve relatie	1
	Gevoel van emotionele benadeling	1
	Macro-sociale oorzaken	1

Hebzucht en winstbejag scoort zeer hoog als verklaringsfactor van het delinquent gedrag: in ongeveer 1/3 der gevallen wordt het crimineel gedrag verklaard vanuit materialistische motieven in hoofde van de delinquent.

Ter illustratie:

'Tja, zei Kor Vos! Ik had al zo'n voorgevoel dat hij iets bekokstoofde. Ik heb nooit veel vertrouwen in hem gehad. Vandaar dat ik Jonas vroeg om hier naar toe te komen. En Djingeling! Djingeling is mijn huisdraakje...
... Vos heeft er natuurlijk brood in gezien.
En van mijn afwezigheid wilde hij dus gebruik maken om hem te verkopen. Zeker voor een behoorlijke hoge prijs'.[17]

Op deze wijze sluit de Vlaamse kinderliteratuur aan bij één der oudste en ongeschreven axioma's in de criminologie: auri sacra fames.

Plato stelde reeds in zijn 'Republiek': 'Het goud der mensen is altijd de bron van veel misdaden geweest' (III in fine) en ook in de Middeleeuwen vinden we dit idee (impliciet) terug bij o.a. Thomas More wanneer hij in zijn Utopia uit 1516, de voorwaarden voor een misdaadloze samenleving beschrijft.

Als paradigma van de traditionele criminologie blijft het materialisme als verklaringsfactor, zelfs tot in de twintigste eeuw voortwerken, o.a. bij Merton, C. Burt, Murray A., Straus e.a.

In feite kan hebzucht en winstbejag, als verklaringsfactor van delinquentie, als een exponent worden beschouwd van een criminologie die de oorzaken van de criminaliteit zoekt in individueel-pathologische defecten.

- De verberging van andere criminele handelingen is een verklaringsfactor van delinquent gedrag, die ook vaak optreedt. Delinquentie wordt derhalve als situationeel bepaald beschouwd, om de onaangename gevolgen van de formele maatschappelijke reactie bij de bekendwording van het feit, te vermijden.

17. CLEEMPUT, Gerda,van, *Huis op stelten*, o.c., p. 117.

Opvallend is toch, dat het idee dat delinquentie op één of andere manier vanuit luiheid, verveling of gemakzucht kan worden verklaard, nog steeds wordt gepropageerd in het kinderboek (een score van 7).

'Lief, je hebt vandaag hard gestudeerd. Waarom?
- Omdat ik graag mee wilde.
- Nou, die jongens, willen ook een heleboel, maar ze willen het meteen, zonder er wat voor te doen.
- Dat kan niet! wist Binkje, als je iets wilt hebben, moet je....
- De jongens zien het niet zo!'[18]

- Opmerkenswaardig is ook het feit dat crimineel gedrag zelfs nog impliciet wordt gezien als een ziekte (code 1313), als een pathologische eigenschap, die men nu eenmaal bezit, als een vorm van 'criminitis'.

'Ruffert probeerde de laden van de schrijftafel open te maken. Ze waren op slot. Het betekende dat er iets waardevols inzat, dacht hij en instinctmatig ging hij al in gedachten na op welke manier en met welke middelen hij ze het makkelijkst open zou krijgen'.[19]

Samengevat kan worden gesteld dat delinquentie in het Vlaamse jeugdboek hoofdzakelijk vanuit de persoonlijkheid van de delinquent wordt verklaard en in duidelijk mindere mate vanuit de specifieke situationele context.

Met deze beide verklaringsfactoren sluit de Vlaamse jeugdliteratuur in zekere zin aan bij de gekende formule van Kurt Lewin: S = F (p,s), zij het dat in de visie van deze laatste beide componenten als evenwaardig zijn opgevat. In het Vlaamse kinderboek wordt het crimineel gedrag echter hoofdzakelijk verklaard vanuit intra-subjectieve oorzaken. Op deze wijze wordt aangesloten bij een zeer traditionele en individu-georiënteerde criminologie die zoals von Lizt in 1896 reeds stelde: 'Nicht das Verbrechen sondern der Verbrecher, nicht der Begriff sondern der Mensch' centraal stelt.[20]

b. Actorniveau

1. Geslacht van de delinquent

Tabel 4: Geslacht van de delinquent

Rang	*Geslacht*	*Score N*	*%*
1	man	109	91
2	vrouw	11	9

De dader in het kinderboek is aldus overwegend van het mannelijk geslacht. De vrouwelijke delinquent vormt een minderheid (slechts 9%).

18. VERLEYEN, K., *o.c.*; 56.
19. STRUELENS, R., *Vergrendelde stad*, o.c., 36.
20. Geciteerd in KAISER, G., *Kriminologie*, Max Planck Institut, Muller, Heidelberg, 1976, p. 79.

Aldus is er een zekere parallel met de realiteit, waar men op basis van officiële gegevens en op basis van onderzoeken naar verborgen criminaliteit vastgesteld heeft dat vrouwen minder en minder vaak delicten plegen dan mannen.[21]

Bij vergelijking van de verklaring van het vrouwelijk delinquent gedrag valt op dat dit in geen enkel der gevallen wordt verklaard vanuit materialistische motieven of het dekkingsmotief (de twee verklaringsfactoren die globaal het hoogst scoren). Wel is er een hoge frequentie van verklaringen vanuit politiek-wereldbeschouwelijke motieven en de invloed van anderen.

Opvallend is ook dat de vrouwelijke delinquent aanzienlijk gunstiger wordt voorgesteld dan de mannelijke delinquent.

Een illustratie:

'Ze had prachtig donker haar en het gezicht van een jong Lieve-Vrouwke, kastanjebruin met zwarte ogen waar kleine vuurtjes in glansden.
Ze was schamel in lompen gekleed. Toch zong ze zachtjes voor zich uit'.[22]

Dit beeld van de vrouwelijke delinquent als madonna vindt ook zijn uitdrukking in de vrouwelijke gedrags- en persoonlijkheidskenmerken, waarbij er wordt van uit gegaan dat vrouwen in moreel opzicht mannen overtreffen.

Hoewel zij ook vaak passief dysforische en agressieve eigenschappen vertoont, wordt zij in het algemeen sympathieker voorgesteld dan de mannelijke delinquent.

Een illustratie:

'Wie bent u?' vroeg Peter
'Ik heb geen naam', spotte de kerel. 'En hou van nu af je waffel dicht. Je zou toch zeker niet graag willen dat ik een pleistertje op je mond plakte?...
De stem klonk erg dreigend...
'We zijn er haast', zei de man.
Het portier ging open, een vlaag frisse lucht wou naar binnen.
'Stap maar uit, kerel', zei de rauwe stem.
'Je gaat nu in andere handen over. Tot weerziens!'
Peter voelde dat een hand de zijne pakte.
Het was een hele zachte hand.
'Kom, ik help je bij het uitstappen', zei de vrouwenstem.
'Je hoeft niet bang te zijn. Er zal niets gebeuren'.[23]

Deze discrepantie tussen de mannelijke en vrouwelijke delinquentie voor wat betreft gedrag en persoonlijkheid, komt ook tot uiting wanneer we de verhouding tussen de positief en de negatief gewaardeerde eigenschappen bij de mannelijke en vrouwelijke daders vergelijken.

Uit deze vergelijking blijkt dat de gunstig gewaardeerde eigenschappen 45 % van het totaal aan de vrouwelijke delinquent geattribueerde eigenschappen uitmaken.
Dit ligt aanzienlijk boven het gemiddelde, dat 14,58% bedraagt. (infra).

De gunstiger beschrijving van de vrouwelijke delinquent lijkt te kaderen in een opvatting, die reeds dateert uit de tijd van Quetelet, nl. dat de vrouw een grotere moraliteit zou bezitten dan de man.

---

21. LISSENBERG, E.; *Criminologen over vrouwen*, in *Tegen de Regels, Ars Aequi Libri*, 1980, p. 152.
22. LEEMAN, C.R., *Jeugdomnibus*, o.c., 1980 p. 12.
23. VERLEYEN, I.; o.c., p. 131.

2. Leeftijd van de delinquent

Tabel 5: Leeftijd van de delinquent

Rangorde	*Leeftijd*	*Score N*	%
1	volwassene	93	77,5 %
2	jongere (0-18 j)	27	22,5 %
	Totaal :	120	

Uit tabel 5 kan men afleiden dat de dader in de onderzochte jeugdliteratuur het vaakst een volwassen persoon is, terwijl de jeugddelinquent minder vaak optreedt. In meer dan 3/4 der gevallen is de delinquent een volwassene.

Bij vergelijking van de verklaringsfactoren van de volwassenen – en jeugddelinquentie, blijkt dat deze uiteenlopend zijn.

Jeugddelinquentie wordt het vaakst verklaard vanuit de ontoereikende opvoedings- en ouderschapsfactoren (rangorde 1, een score van 8 op een globale score van 8), terwijl een verwijzing naar de vroegere socialisatie-ervaringen bij de volwassen delinquent totaal ontbreekt (score van 0).

Op deze wijze lijkt het kinderboek aan te sluiten bij een in de geschiedenis der criminologie vaak geuite verklaringsgrond van jeugddelinquentie.

'Voorzitter: Mevrouw Ammeleers, ik moet u voor de tweede keer in een paar minuten tijd weer eens onderbreken. Als ik u een vraag stel, dan moet u die beantwoorden en er niet omheen draaien. Ik zelf en de mensen hier in deze zaal hebben nog wat anders te doen dan te luisteren naar zaken, die ons helemaal niet interesseren. Is dat duidelijk?
Mevrouw Ammeleers: Ik doe toch mijn best, mijnheer?
Voorzitter: Als u vroeger wat meer uw best had gedaan, dan had uw zoon hier misschien vandaag niet op de beklaagdenbank gezeten, mevrouw'.[24]

Naast de ontoereikende opvoeding en ouderschapsfactoren, wordt ook de invloed van anderen die het crimineel gedrag legitimeren, vaak als oorzaak voor het afwijkend gedrag bij jongeren gegeven (een score van 5 op een totale score van 6).

'Ze horen zeggen dat je met werken niet beter wordt.
'Iedereen steelt', horen ze zeggen door grote meneren, dus jatten ze maar.
Of ze zien hoe grote mensen altijd weer ruzie maken.
En dus tonen ze zelf ook hun tanden'.[25]

De criminogene invloed die van de andere uitgaat treft men vaak in de criminologische literatuur van de jaren vijftig als verklaring van jeugddelinquentie aan. (zie o.a. Sutherland, Sykes en Matza).

Een andere vaak geciteerde verklaring bij jeugddelinquentie is verveling, gemakzucht en luiheid – een gestereotypeerd verklaringspatroon dat vaak wordt verbonden met nozems, met de 'hanging around-generation'.

24. REMOORTELE, J. van, *De waarheid en niets dan de waarheid*, o.c., p. 6.
25. VERLEYEN, K.; o.c., p. 56.

Algemeen kan worden gesteld dat de wijze waarop jeugddelinquentie wordt verklaard in het kinderboek verschilt van de verklaringsgronden van volwassen delinquentie. De manier waarop deze verklaring wordt geformuleerd kan, in criminologisch opzet, als simplistisch en ongenuanceerd worden beschouwd.

3. Nationaliteit

Tabel 6: Nationaliteit van de delinquent

Rangorde	*Nationaliteit*	*Score N*	*%*
1	buitenlander	96	80 %
2	autochtoon (Belg)	19	16 %
3	geen informatie	5	4 %

Uit tabel 6 blijkt dat op basis van de globale gegevens en absolute cijfers de delinquent in het Vlaamse kinderboek in 80 % der gevallen een buitenlander is!

Afgezien van verdere differentiatie van de onderzoeksgegevens, kan deze constatatie op zijn zachts gezegd frappant worden genoemd.

Vergelijken we met de cijfers m.b.t. het slachtofferschap, dan zien we dat in slechts 32 % der gevallen het slachtoffer een buitenlander is, terwijl in 62,5 % der gevallen een Belg en 5,5 % onbekend.

Vergelijken we met de plaats waar het verhaal zich afspeelt, dan constateren we dat in 50 % het verhaal zich afspeelt in het binnenland en in 45 % in het buitenland, terwijl in 5 % der gevallen geen informatie aanwezig is.

Tabel 7 geeft een meer gedifferentieerd overzicht van de nationaliteit van de delinquent.

Tabel 7: Specifiëring van de nationaliteit van de delinquent

Rangorde	*Nationaliteit*	*Score N*
1	Zuid-Europa	32
2	Noord-Afrika	19
3	Noord-Amerika	13
4	Azië	9
	Zuid-Amerika	9
	Noord-Europa	9
7	Afrika	5

Bij vergelijking van de delicten door autochtonen en vreemdelingen gepleegd, vallen dadelijk enkele discrepanties op.

De dader van moord, moordpoging en slagen en verwondingen is overwegend een vreemdeling.

Op een score van 27 moorden is de dader slechts in 3 gevallen een autochtoon, en op een score van 10 delicten betreffende slagen en verwondingen is de dader slechts in 1 geval een Belg.

M.a.w. in 24 der 27 gevallen is de dader van een moord een vreemdeling (d.i. 89 %). Uit nadere analyse van deze 24 gevallen blijkt dat slechts in 2 gevallen de

dader een gastarbeider is, en in slechts 2 der 10 gevallen m.b.t. slagen en verwondingen.

Bijgevolg kan worden gesteld dat geweldsmisdrijven overwegend in het buitenland worden gesitueerd en de delinquent van een moord of slagen en verwondingen hoofdzakelijk een vreemdeling is in het buitenland.

Deze 'exotische' eigenschap die aan geweldsdelicten wordt geattribueerd, kan worden beschouwd als een uiting van criminologisch ethnocentrisme.

Het is in zekere zin een perfecte vertaling van de ideeën die men, tot voor kort, in bepaalde criminologische kringen aantrof, als een toepassing van 'la loi thermique de la délinquance' van Quetelet.

In 1869 kwam Quetelet namelijk n.a.v. een studie van de geografische spreiding van de criminaliteit in Frankrijk, tot de conclusie dat er een verband bestond tussen thermometrische factoren en criminaliteit.

Op basis van deze constatatie stelde hij de volgende regel op:

'1e Les crimes contre les personnes prédominent dans les régions du Sud et pendant les saisons chaudes;

2e Les crimes contre la propriété prédominent dans les régions du Nord et pendant les saisons froides'.[26]

- Een tweede opvallend verschil is dat gijzeling en ontvoering specifiek aan een buitenlandse dader wordt toegemeten: slechts in 1 geval is de dader een autochtoon.

Nader onderzoek toont aan dat in tegenstelling tot het delict moord, waarvan de dader overwegend een vreemde in de vreemde is, bij gijzeling in meer dan de helft der gevallen de dader een gastarbeider is.

- Het delinquent gedrag van de Belg heeft — in het kinderboek — vooral betrekking op diefstal en in mindere mate op vernieling.

Slechts in 3 gevallen is er sprake van moord.

- Ook de verklaringsfactoren van het delinquent gedrag van de Belg en de vreemdeling zijn uiteenlopend.

T.a.v. het delinquent gedrag van de Belg, komt de verklaring vanuit opvoedings- en ouderschapsdefecten het frequentst voor (een verklaringsgrond die ook verbonden wordt met de jeugddelinquent), terwijl bij vreemdelingen in geen enkel der gevallen de oorzaak wordt gezocht in socialisatiefactoren.

Tevens treffen we bij de Belgische delinquent verklaringsfactoren aan, die verwijzen naar de criminogene invloed die van andere individuen uitgaat, (t.a.v. de vreemde delinquent, gebeurt dit slechts in geringe mate), alsook verklaringen vanuit de persoonlijkheid van de dader: gemakzucht, hebzucht en ziekteproces, wat ook in geringe mate bij de vreemde delinquent voorkomt.

- De verklaringen van het crimineel gedrag van de vreemdeling zijn daarentegen van geheel andere aard.

---

26. BOUZAT, P. en PINATEL J., *Traité de droit pénal et de criminologie*; Tome III, DALLOZ, Paris 1970, p. 121.

Hier dient een onderscheid gemaakt tussen de 'gastarbeiders' en de 'vreemdeling in het buitenland'.

Delinquentie bij 'buitenlanders' wordt overwegend verklaard vanuit materialistische motieven, vanuit de economische voordelen die uit het regelovertredend gedrag voortspruiten, alsook vanuit het dekkingsmotief.

De noodzaak om de primaire fysiologische behoeften te voldoen, wordt als verklaring van delinquent gedrag bijna uitsluitend aan de buitenlander verbonden. Onderliggend idee is dat de economische omstandigheden van een land invloed hebben op de criminaliteit. In deze visie speelt derhalve het land waarin met geboren wordt, een determinerende rol bij de totstandkoming van de criminaliteit.

Het delinquent gedrag van de gastarbeider wordt daarentegen hoofdzakelijk verklaard vanuit politieke en wereldbeschouwelijke motieven, alsook uit wraak voor geleden onrecht.

Wat de gedrags- en persoonlijkheidskenmerken betreft, is er ook een opvallend verschil tussen de 'gastarbeider' en de 'buitenlander'. Het percentage positief gewaardeerde eigenschappen bij de gastarbeider-delinquent bedraagt 33,08 %, opmerkelijk boven het gemiddelde van 14,58 %, terwijl bij de buitenlandse delinquent het percentage 9,23 % bedraagt.

4. Sociale stratificatie van de delinquent

Tabel 8: Sociaal-economische back-ground van de delinquent (schaal van Warner)

BEROEP		
Rang-orde	*Beroepsklasse*	*Score N*
1	beroepsklasse 7	22
2	beroepsklasse 6	14
3	beroepsklasse 1	6
4	beroepsklasse 2	3
	beroepsklasse 3	3
6	beroepsklasse 5	2
7	beroepsklasse 4	0

WONING		
Rang-orde	*Woningklasse*	*Score N*
1	woningklasse 7	6
2	woningklasse 1	2
	woningklasse 4	2
4	woningklasse 6	1
5	woningklasse 3	0
	woningklasse 4	0
	woningklasse 5	0

INKOMEN		
Rang-orde	*Inkomensklasse*	*Score N*
1	best.mid.klasse 7	9
2	best.mid.klasse 2	2
3	best.mid.klasse 6	1
4	best.mid.klasse 1	0
	best.mid.klasse 3	0
	best.mid.klasse 5	0
	best.mid.klasse 4	0

BUURT		
Rang-orde	*Buurtklasse*	*Score N*
1	buurtcategorie 7	4
2	buurtcategorie 6	1
3	buurtcategorie 1	0
	buurtcategorie 1	0
	buurtcategorie 3	0
	buurtcategorie 4	0
	buurtcategorie 5	0

Totaal: 78

- Een eerste zeer opvallende constatatie – bij vergelijking van tabel 8 – is de geringe hoeveelheid aan gegevens betreffende de sociaal-economische background van de delinquent: 78 gegevens op 120 delinquenten (cfr. 91 gegevens op 88 slachtoffers).

Dit laat ons toe te besluiten, dat de delinquent in het jeugdboek los wordt gezien van enig sociaal-economisch referentiekader, als een soort van abstracte 'homo criminalis'.

Het hoeft geen betoog dat het ontbreken van zulk een context een adequate beeldvorming bij de lezer sterk reduceert.

- In de gevallen dat er melding wordt gemaakt van een beroep, behoort de delinquent overwegend tot de laagste beroepsklasse en zelden tot de middenklasse (voorbeelden: handarbeiders o.a. houthakkers, mijnwerkers, zeer kleine pachters, knechten en huispersoneel, kleine vissers...).

Op deze wijze wordt aangesloten bij een eeuwenoud gestereotypeerd beeld van de delinquent, als lid van de laagste sociaal-economische klasse.[27]

- De gegevens m.b.t. inkomensklasse hebben hoofdzakelijk betrekking op inkomensklasse 7 en slaan op onfatsoenlijke inkomsten of delictuele inkomsten, verworven door het plegen van misdrijven.

- Wat de woningklasse betreft, is er in de meeste gevallen sprake van een slechte behuizing van de delinquent.

- De weinige gegevens m.b.t. de buurt hebben allemaal betrekking op buurtklasse 6 en 7, m.a.w. op achterbuurten. Zij getuigen alsdusdanig van een Pasteuristische misdaadvisie, waarbij – zoals Lacassagne het honderd jaar geleden reeds uitdrukte – 'Le milieu social est le bouillon de culture de la criminalité'.[28]

5. Gedrags- en persoonlijkheidskenmerken

Uiterlijk en algemeen voorkomen

Tabel 9: Uiterlijk en algemeen voorkomen van de delinquent

Rangorde	*Specifiëring*	*Score N*	*%*
1	eerder ongunstige beschrijving	77	68 %
2	eerder gunstige beschrijving	19	17 %
3	eerder neutrale beschrijving	17	15 %

27. CHAPMAN, D., *Sociology and the stereotype of the criminal*, Tavistock Pub., London 1968, p. 25 e.v.
28. LACASSAGNE, geciteerd in BONGER WA; *Inleiding in de criminologie*, De Erven, Haarlem, 1954, p. 99.

Uit tabel 9 kan men afleiden dat het uiterlijk en het algemeen voorkomen van de delinquent overwegend ongunstig wordt beschreven.

Opvallend hierbij is, dat dit beeld veel gelijkenissen vertoont met het Lombrosiaans misdadigerstype, nl. 'de geboren misdadiger', als sub-humane variant van het menselijk geslacht, die bepaalde atavistische eigenschappen bezit.

De delinquent wordt aldus beschouwd als een soort van moderne variant van de Neanderthaler, die zich op een lagere trap in de biologische evolutie bevindt, dierlijker dan de niet-crimineel. Deze biologisch gedetermineerde status is zichtbaar aan enkele lichamelijke kenmerken en stigmata: wijkend laag voorhoofd, geringe herseninhoud, flaporen, loensende oogblik, afwijkende neus, e.a.[29]

Enkele illustraties:

'Hij grinnikte breed en uitdagend en zijn vierkante, brede gestalte torende hoog boven de knapen uit. Met zijn grote, vooruitspringende tanden, scherpe neus en loerende ogen had zijn gezicht nooit zo goed op een rattesnuit geleken'.[30]

'De herinnering aan de vriendelijke ontvangst die men te beurt was gevallen in de grote steden ging helemaal schuil achter de ontmoeting met de mensapen, die op minder dan vijftig passen afstand op ons loerden'.[31]

'Ruffert, een kleine, magere man, met een vossegezicht en diepliggende, zwarte ogen, keek nors en zenuwachtig naar zijn maat die moeizaam achter hem aan de heuvelflank beklom. Op zijn dik pafferig gezicht lag een uitdrukking van kinderlijke onderdanigheid die in schrille tegenstelling stond met zijn forse gedaante'.[32]

Achterliggende filosofie is dat delinquenten een aparte soort mensen zijn die op eniger wijze verschillen van de anderen en waarvan de lichamelijke kenmerken het gedrag en de persoonlijkheid weerspiegelen.

'Aly, schoot het door zijn hoofd, deze jonge kerel met de loensende blik kon alleen Aly zijn. Een gewetenloze kerel, had Saoud gezegd, en zo zag hij eruit in het vale licht dat van de wanden weerkaatste'.[33]

Gedrags- en persoonlijkheidskenmerken

Opvallend is, dat de eigenschappen die doorgaans negatief worden gewaardeerd het hoogst scoren. Berekenen we het aandeel van het positief gewaardeerde eigenschappen en in het totaal der eigenschappen bedraagt het percentage 14,38 %.

Een eigenschap die globaal zeer hoog scoort (rangorde 1) is de agressieve gespannenheid of passieve dysforie: t.t.z. de delinquent wordt als wrokkig, geërgerd, snel woedend, nijdig en onvriendelijk beschreven.

---

29. MANNHEIM, H., *Comparative criminology*, I, Redwood press Ltd, London, 1965, p. 215.
30. DRIES Van, o.c., 36.
31. BLAUWERS, F, *De bokkerijders van de bush, o.c.*, 79.
32. STRUELENS R.; *Vergrendelde stad, o.c.*, 5.
33. CAMP, G. van, *o.c.*, 85.

Een illustratie:
'Hij keek knorrig van tante Poek naar mijn grootvader. Dan naar Tom en naar mij en tenslotte weer naar opa.
- Jij bent zeker Jonas Swinkels, zei hij niet erg vriendelijk.
- Ja knikte opa. Dat ben ik. Jonas Swinkels.
- En moet jij hier op de boel komen letten? vroeg de reus vijandig.
- Ja, zei opa. Tot Kor weer terug is.
- Tot meneer Demermans weer terug is, verbeterde de reus.
- Kor is mijn vriend, legde opa uit.
- Je vriend? je baas zeker, beet de rare kerel.
Hij werd met de minuut onvriendelijker, vond ik. Hij lachte niet één keer'.[34]

Bij de bespreking van het uiterlijk en algemeen voorkomen werd gewezen op de Lombrosiaanse beschrijving van de delinquent in het kinderboek.

Lombroso constateerde in zijn tijd niet alleen enkele lichamelijke stigmata bij de delinquent, maar ook: 'a lack of moral sense, vanity, cruelty, idleness and the use of a criminal argot...'[35]

In dit opzicht vormden de gedrags- en persoonlijkheidskenmerken, ook in het kinderboek, een verlengde van het uiterlijk en algemeen voorkomen.

'Bek dicht, ik ben de chef!' schuimbekt de dottore.
De man is gek geworden, bezeten van de onderzeese schat. Met hem valt er niet meer te onderhandelen noch te spotten.
Hij is nu uiterst gevaarlijk, tot erge dingen in staat'?[36]

Verder werd ook onderzocht of er een verschil in de beschrijving van de gedrags- en persoonlijkheidskenmerken merkbaar is tussen de verschillende uitgeverijen en auteurs.

Tabel 10: Aandeel van de positief gewaardeerde eigenschappen in het totaal der beschreven eigenschappen, per uitgeverij*

Rangorde	*Uitgeverij*	*Percentage*
1	Lannoo	22 %
2	Standaard	19 %
3	Altiora	12 %
4	Heideland	6 %
5	Van In	2,5 %

* Slechts de uitgevers met min. 3 werken vertegenwoordigd werden opgenomen.

Uit tabel 10 blijkt dat de delinquent, bij verschillende uitgeverijen, niet op dezelfde wijze wordt beschreven.

De dader wordt 't meest positief beschreven bij uitgeverij Lannoo. Bij Heideland en Van In daarentegen wordt de delinquent 't minst positief beschreven.

34. VAN CLEEMPUT, G., *Huis op stelten*, o.c. 51.
35. MANNHEIM, *o.c.*, 215.
36. VERREPT, S., *o.c.*, 92.

Een studie van de ideologische achtergronden van de verschillende uitgeverijen zou te ver leiden.

Dat uitgeverijen een imago hebben is echter een vaststaand feit. Zulks is ook af te leiden uit de studie van L. Sercu betreffende sekserollen in kinderboeken, waaruit blijkt dat bij de uitgeverij Lannoo de sekserolpatronen minder traditioneel worden voorgesteld.[37]

Tabel 11: Aandeel van de positief gewaardeerde eigenschappen in het totaal der beschreven eigenschappen, per auteur.*

Rangorde	*Auteur*	*Percentage*
1	Swartenbroekx	47 %
2	Remoortele	30 %
3	Struelens	9 %
	Leeman	9 %
5	Verhoogen	8 %
6	Stalis	7 %
7	Berkhof	6 %
8	Puyenbroeck	4 %
9	Blauwers	3 %

* Slechts de auteurs met min. 2 werken werden opgenomen; Briels en Cleemput werden niet opgenomen omdat slechts in 1 werk van de twee sprake is van persoonlijkheidskenmerken.

Uit tabel 11 blijkt dat de frequentie der positieve eigenschappen sterk varieert naar auteur. Bij Swartenbroekx en Remoortele vinden we de grootste relatieve frequentie (resp. 47 % en 30 %); bij van Puyenbroeck en Blauwers worden er zeer weinig positieve eigenschappen geattribueerd aan de delinquent (resp. 4 % en 3 %).

C. Reactieniveau: maatschappelijke reactie

1. Opheldering

Tabel 12: Opheldering van de delinquentie

Rangorde	*Specifiëring*	*Score N*
1	opheldering	38
2	geen opheldering	2
	Totaal:	40

Uit tabel 12 kan men afleiden dat de delinquentie in het Vlaams kinderboek in de overgrote meerderheid wordt opgehelderd en er bijgevolg – in criminologische termen – geen sprake is van een dark number.

37. SERCU, L.; Sekserollen in kinderboeken, *Tijdschrift voor Sociologie*, 1981, 2, 69.

Opvallend is dat de ophelderende instantie vaak een privaat persoon (score 21) is, vooral dan in het licht van de opsporingsfunctie die de politie verondersteld wordt te vervullen.[38]

2. Bestraffing

Tabel 13: Bestraffing van de delinquentie

Rangorde	*Specifiëring*	*Score N*	*%*
1	bestraffing	31	77,5 %
2	geen informatie	5	12,5 %
3	geen bestraffing	4	10 %

Op het crimineel gedrag volgt in de overgrote meerderheid der gevallen een formele maatschappelijke reactie: in 77,5 % der gevallen wordt het delinquent gedrag bestraft.

Bijgevolg kan besloten worden dat misdadig gedrag in het Vlaamse Kinderboek niet lonend is.

De bestraffing die volgt op het crimineel gedrag heeft in de meeste gevallen betrekking op een gevangenisstraf (64,5 %), en in sommige gevallen wordt de sanctie niet gespecifieerd (29 %). In 6,5 % gaat 't om een maatregel t.o.v. een minderjarige.

Tabel 14: Strafdoel

Rangorde	*Specifiëring*	*Score N*
1	vergelding	14
2	bescherming van de maatschappij	1
3	algemene preventie	0
	bijzondere preventie	

Een eerste opvallende constatatie is dat in slechts ongeveer de helft der gevallen sprake is van een strafdoel van de sanctie. In dit opzicht lijkt de sanctie eerder de karakteristieken van een Pavloviaanse reactie te vertonen, die noodzakerlijkerwijze volgt uit het crimineel gedrag, als een postulaat dat inherent verbonden is aan de delinquentie.

Wanneer er wordt verwezen naar een functie die de straf verondersteld wordt te vervullen, wordt hoofdzakelijk verwezen naar retributie of vergelding — een gedachte over de straf, die reeds van oudsher centraal staat.

Het is pas vanaf deze eeuw dat de vergelding, als uitboeting voor het veroorzaakte kwaad, als een verouderd begrip wordt beschouwd, en meer de klemtoon wordt gelegd op de resocialisatie en de individueel-collectieve preventieve functie.

38. HORN, J., *De politie*, in *Tegen de Regels*, o.c. 109.

In het Vlaams kinderboek lijkt de vergeldende functie van de straf echter nog steeds centraal te staan.

'Kijk jongen', zei Karel en zijn stem was heel warm en menselijk.
'Kijk, je begrijpt dat je niet langer meer bij je oom zult kunnen wonen.
Hij moet gestraft worden voor zijn ontoelaatbare levenswandel.
Hij verkoopt dieren op een bedrieglijke manier, hij steelt honden en katten, martelt ze met dat bloederig geld maakt hij grote sier'.[39]

'– Blijf maar rustig zitten en luister, even', zei de Buldog.
'We kunnen hem inderdaad meteen gaan arresteren. Maar als hij een paar goede advocaten neemt, zou hij weleens door de mazen van het net kunnen glippen.
Wij hebben wel bewijzen, maar een gehaaid verdediger kan ze gemakkelijk ontzenuwen.
En ik zou het erg vinden, mocht de schurk zijn verdiende loon ontlopen.
Daarom heb ik wat anders met hem voor.
Ik wil hem er namelijk toe drijven een flater te begaan, zodanig dat we hem op heterdaad kunnen betrappen.
En dan, Roger, doen we hem de das om en zullen geen honderd advocaten hem kunnen witwassen'.[40]

Besluit

Toen Ferri in 1897 zijn werk *'Les criminels dans l'art et la litérature'* publiceerde, constateerde hij een opvallende gelijkenis van de uitbeelding van de delinquent in de literatuur en de beeldende kunst, met de gegevens van de criminele antropologie (Lombroso's leer).[41] Afgezien van de vraag of Ferri's uitgangspunt juist was, lijken Lombroso's ideeën, honderd jaar later, in elk geval nog steeds door de Vlaamse kinderliteratuur te dwalen.

De onderliggende criminaliteitsvisies sluiten nog steeds aan bij paradigma's uit de negentiende-eeuwse criminologie, waarbij er wordt van uitgegaan dat criminaliteit een apart gedrag is en de misdadiger gevormd wordt door speciale fysische, psychische, sociale of milieufactoren.

Hoewel uit recente studies is gebleken dat b.v. t.a.v. man/vrouw verhouding, er een zekere evolutie merkbaar is in de kinderliteratuur, waardoor sekserollen meer egalitair worden voorgesteld, is een soortgelijke evolutie voor wat betreft de criminaliteitsvoorstelling in de Vlaamse kinderliteratuur niet te bemerken.[42] Behoudens enkele uitzonderingen bevinden we ons hier echter nog volop in het negentiende-eeuwse causaliteitsdenken.

Het lijkt wel of er in de kinderliteratuur wordt van uitgegaan dat – in het licht van de socialiserende functie die zij verondersteld wordt te vervullen – het onderscheid tussen het Goede en het Kwade (d.w.z. de criminaliteit gepersonifi-

39. VAN PUYENBROECK, G., *Meer dan je lief is*, o.c. p. 79.
40. VERHOOGEN, J.; De buldog en het Voodooraadsel, o.c.; p. 71.
41. FERRI, E., *Les criminels dans l'art et la litérature*, Alcan, Parijs, 1897, 21.
42. SERCU, L., *o.c.* 74.

ceerd in de persoon van de delinquent) t.a.v. het kind op een duidelijke, ondubbelzinnige en symbolische wijze dient te worden ingeprent.

Het hoeft geen betoog dat dergelijk polarisatie-stimulerend denken een adequate en genuanceerde beeldvorming sterk reduceert.

Volgens Foucault ligt aan deze symbolisering een onderliggend mechanisme ten grondslag: nl. een ideologieproductie, door de structurering van het geheel der illegalismen (ruimer opgevat dan het wettelijk misdaadbegrip) gericht op de isolatie van de 'delinquentie' (in zijn legalistische definitie) en de 'delinquentie' waarin het 'kwade' wordt gelocaliseerd.[43]

'Les faits divers joints à la littérature policière ont produit depuis plus d'un siècle une masse démesurée de 'récits de crimes' dans lesquels surtout la délinquance apparaît à la fois comme très proche et tout à fait étrangère, perpétuellement menaçante pour la vie quotidienne, mais extrêmement lointaine par son origine, ses mobiles, le milieu où elle se déploie quotidienne et exotique.

Par l'importance qu'on lui prête et le faste discursif dont on l'accompagne, on trace autour d'elle une ligne qui, en l'exaltant, la met à part.

Dans cette délinquance si redoutable, et venue d'un ciel si étranger, quel illégalisme pourrait se reconnaître?...'[44]

In dit opzicht kan criminaliteit in kinderboeken als een psychische noodzaak worden opgevat in een samenleving waarin bepaalde vormen van 'afwijkend gedrag' onder het mom van de Rede worden gecriminaliseerd, terwijl sommige andere vormen worden getolereerd en zelfs gehonoreerd.

43. FOUCAULT,M.; *Surveiller et punir*, Gallimard, Parijs, 291 e.v.
44. Id., 292.